

ДЕМОГРАФСКА ПОЛИТИКА

Население, Том 36, Книжка 2, декември 2018, 287-337

ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)

<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

ДЕМОГРАФСКИТЕ ПЕРСПЕКТИВИ И СОЦИАЛНИТЕ ИНВЕСТИЦИИ В КОНТЕКСТА НА СЪВМЕСТЯВАНЕТО НА РАЖДАНЕТО И ОТГЛЕЖДАНЕТО НА ДЕЦА СЪС ЗАЕТОСТТА И ПРОФЕСИОНАЛНАТА КАРИЕРА НА МЪЖЕТЕ И ЖЕНИТЕ

Катя ВЛАДИМИРОВА

*Институт за изследване на населението и човека при БАН,
Департамент Демография*

БЪЛГАРИЯ, гр. София 1113, УЛ. „Акад. Георги Бончев“, бл. 6

✉ kvladimirova@hotmail.com

Резюме: Студията е посветена на необходимостта от качествена промяна в разбирането за демографска политика и развитието на политиките и институциите за развитието на децата, за съвместяване на политиките за развитие на населението и на заетостта; на необходимостта от социални инвестиции в образование и здравеопазване и развитието им като приоритетни. Обект на изследване е развитието на населението и заетостта в икономиката на жените и мъжете, промените в структурата на икономиката и разпределението на платения и неплатен труд между мъжете и жените на основата на системния подход и теорията на Амартия Сен за изграждането на потенциал в населението, институциите и икономическите единици. Целта е да се поставят на преоценка досегашните разбирания и практики за демографска политика, детски заведения и политиките за съвместяването на раждането и отглеждането на деца със заетостта на мъжете и жените в двете сфери. Развитието на населението се разглежда от гл. т. на съвременното развитие на естествените и миграционни движения на населението в България, промените в нагласите и ценностната система, които наред със стесняващия се възпроизводствен потенциал предопределят развитието на страната през следващите години и необходимостта от преоценка и разработване на адекватни системни и последователно провеждани политики за развитието на децата и институциите, на икономиката и населението в тяхната връзка и зависимост. Конкретен обект на третиране са настоящето и бъдещето на демографското и икономическото развитие, търсенето на съвременни решения при избора на политики за тяхното развитие; естествения прираст на населението и съвременната миграция на жените, в контекста на съвместяването на заетостта, професионалната кариера с раждането и отглеждането на деца; възрастта и пола като важни фактори не само за възпроизводството на населението, но и за

заетостта; ролята на социалните иновации и избора на стратегии за развитие на националната икономика и населението; демографските последици от сложилото се разпределение по пол в труда, от една страна, и, от друга развитието на секторите образование и здравеопазване като стратегически за качествено възпроизводство на населението и икономиката; възможните и прилагани политики за съвместяване на семейния и професионалния живот на жените и мъжете.

Ключови думи: икономическо и демографско развитие; социални инвестиции и развитие на децата; икономическа активност и заетост на жените и мъжете; политики за равни възможности на половете и за съвместяване на семейния и професионалния живот на жените и мъжете.

Статията да се цитира по следния начин:

Владиминова, К. (2018). Демографските перспективи и социалните инвестиции в контекста на съвместяването на раждането и отглеждането на деца със заетостта и професионалната кариера на мъжете и жените. *Население*, 2, 287-337. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online).

© К. Владинова, 2018

Статията е постъпила през април 2018
Приета за публикуване през юни 2018
Публикувана онлайн през декември 2018

Авторът е прочел и одобрил окончателния вариант на ръкописа.

DEMOGRAPHIC POLICY

Nasselenie Review, Volume 36, Number 2, December 2018, 287-337
ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)
<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

DEMOGRAPHIC PROSPECTS AND SOCIAL INVESTMENTS IN THE CONTEXT OF RECONCILING CHILDBEARING AND BRINGING UP CHILDREN WITH EMPLOYMENT AND PROFESSIONAL CAREER OF MEN AND WOMEN

Katia VLADIMIROVA

Institute for Population and Human Studies – Bulgarian Academy of Sciences Department of Demography

BULGARIA, Sofia 1113, Akad.G. Bonchev St, bl. 6

✉ kvladimirova@hotmail.com

Abstract: *This study focuses the need of qualitative change in the understanding of demographic policy and in developing policies and institutions for development of children, in reconciling the policies for population development and for employment as well as to the need of social investments in education and health care and their consideration as top priorities. Development of population and economic employment of men and women, changes in economic structure and in distribution of paid and unpaid work between men and women are subject of the study based on a systemic approach and Amartya Sen's capability approach about the creation of capability in population, institutions and economic entities. The study's goal is putting to reassessment the now valid outdated concepts and practices of demographic policy, the childcare facilities and the policies of reconciling childbearing and bringing up children with engagement of men and women in both spheres. Population development is considered from the point of view of the recent evolution of fertility, mortality and migrations in Bulgaria. Furthermore, changes in attitudes and in the system of values are also analyzed which, in addition to the shrinking reproductive potential, predetermine country's development in the next years and the need of reassessment and elaboration of adequate systemic and policies, implemented consecutively, for children and institutions development, for development of economy and population in their close interrelation and interdependency. The specific subjects of study are: present and future of demographic and economic development, search for modern decisions in choosing the policies for their development as well as natural increase of the population and current migration of women in the context of reconciling the employment and professional career with childbearing and bringing up children. Further subjects include: the age and sex as important determinants of both population reproduction and employment; the role played by social innovations and the selection of strategies for national economy and population development; demographic consequences of existing distribution of work by sex, on the one hand, and the development of education and healthcare sectors as strategic for qualitative population and economy reproduc-*

tion, on the other; possible and applied policies for reconciling family and professional life of women and men.

Keywords: economic and demographic development; social investments and development of children; economic activity and employment of women and men; policy of equal gender opportunities and of reconciling family and working life of men and women.

The article can be cited as follows:

Vladimirova, K. (2018). Demografskite perspektivi i sotsialnite investitsii v konteksta na savmestyavaneto na razhdaneto i otglezhdaneto na detsa sas zaetostta i profesionalnata kariera na mazhete i zhenite. [Demographic prospects and social investments in the context of reconciling childbearing and bringing up children with employment and professional career of men and women]. *Nasselenie Review*, 2, 287-337] ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online). (In Bulgarian).

© K. Vladimirova, 2018

Submitted – April 2018

Revised – June 2018

Published – December 2018

The author has read and approved the final manuscript.

ВЪВЕДЕНИЕ

Светът в своето многообразие се променя все по-динамично. Променят се икономиките, човекът и неговата визия за света, семейството, децата, трудът, общочовешките ценности. Ускоряват се научните достижения и движението на работната сила, движението на населението, на отделните индивиди и семейства. Съвместното съжителство без официален брак и новите стандарти на професионален живот и кариера променят вижданията и избора на модели и стандарти на живот, създаване на семейства, раждане и отглеждане на децата. Променят се ценностите и посоките на инвестиции за обществото и отделните негови индивиди, мястото на брака, децата, заетостта и личния живот и кариера.

Развитието на демократичните процеси през последните десетилетия, на политиките за постигане на равни права на всички граждани на съвременното общество и борбата срещу дискриминацията на отделните групи население, в т.ч. и на жените, се трансформира в политики за равни възможности и достоен живот на всички, в т.ч. и по пол, възраст, брой на децата и други. Тези глобални промени правят необходими нови политики и нов подход в управлението, налагат нова насока в дебатите и избора на модели и политически действия. Светът се променя и развива, ценностите се изменят. Настоящото, а още повече бъдещето, е насочено към нов свят, ново управление и разпределение на ресурсите, производството, хората, богатствата. В него централно място се отделя на човека, на неговото развитие и избор, качество на живот и свободно движение.

Политиката за развитие на населението определено вече не е само демографска, а предимно социална – включващи всички области на развитие на човека като образование, здравеопазване, възпроизводство на населението. Човекът е цел на съвременното развитие и това включва не само увеличаване броя на родените, но и тяхното развитие, увеличаване на потенциала им, на способностите им да се справят и да увеличават на тази основа своето участие във всички области. Следователно, възпроизводството на населението и свързаните с него демографски политики, не могат да се ограничават само до раждаемостта и смъртността, а следва да включват и всички други аспекти, свързани с качеството на производството и живота и затова във все повече държави няма като самостоятелна цел и област демографско развитие на населението, а социална политика, свързана с достъп, включване, качество и развитие на човека от най-ранна до най-висока възраст. Това на свой ред предполага системно обвързани политики за непрекъснато увеличаване на неговите възможности за образование, учене през целия живот, водене на здравословен начин на живот, включване в платена заетост, постигане на тази основа по-високо качество на живот и възпроизводство.

Производството и хората се променят, местят се в целия свят – първото, следвайки своите цели към по-високи печалби най-често основани на цената на труда; а хората – в търсене на по-добър и справедлив свят, по-добри условия за живот, за раждане, отглеждане и обучение на децата. Динамичността и падането на граници и ограничения се ускорява, но на изпитание се поставят по-

стигнати права и свободи на гражданите; възможностите и границите на толерантността към различните. Все повече движението на населението, работната сила, производството излиза от тесните си национални граници. В този смисъл националните политики следва все повече да отчитат процесите на глобализация, невъзможността да се ограничат и използват ресурсите и производството само в националните граници. Това предопределя и необходимостта от социално-образователни политики, даващи динамичност и глобалност в подготовката и включването в производството и възпроизводството.

Променят се ценностите на индивидите и обществата, в т.ч. по отношение на труда, заетостта, ролята на пола в обществото, семейството, брака, децата и тяхното развитие. Преструктурира се икономиката, собствеността, заетостта, социалната структура на обществото. Образователната, демографската, здравната система трябва да имат изпреварващо, а не последващо развитие.

Значителната промяна в структурата на населението е свързана с увеличаването дела на възрастното население и намаляване на младото, на подрастващите. Последното се очертава да бъде дълготрайна тенденция за повечето държави от Европа и особено за България. Това се дължи, от една страна, на по-високата емиграция от имиграцията в страната, но много повече – на неблагоприятното развитие на естествените демографски процеси, намиращи израз преди всичко на много по-високата смъртност от раждаемост, на значително по-високия брой на умрелите от новородените. На този фактор именно се дължи 2/3 от намаляването на населението и само 1/3 – на отрицателната миграция. Продължителното действие на тези два процеса предопределя тяхното дългосрочно негативно влияние. В резултат на продължителната тенденция на намаляване на раждаемостта намаляват естествените основи както на демографския растеж, така и на работната сила. В допълнение, негативният характер на тези процеси се засилва от значителното увеличаване на младите хора с ниско образование и работна сила с влошаваща се образователна структура и здравословно състояние. Броят на регистрираните с увреждания, с намалена трудоспособност расте.

В същото време в управлението на социалните и икономическите въпроси отсъства системност и последователност, отчитане на сложните връзки и зависимости между тях и във времето. В редица области трудно се възприемат нови модели и политики или не се променят когато са дали вече негативни резултати като образованието, здравеопазването, социалната и в т.ч. демографската политика. Развитието на населението в най-голяма степен поема тези последици, но все повече и развитието на икономиката и тяхното общо бъдеще.

На пазара на труда са налице много значителни дисбаланси с тенденции те да се задълбочават все повече през следващите години. Развитието на българската икономика, на водещите индустриални и интелектуални сектори среща все повече отсъствието на образована и високо квалифицирана работна сила, на инженери и техници и други специалисти. В същото време остава трайно висок дялът на безработните без, с ниско образование и без професионална подготовка както и обезкуражените, демотивирани. Вероятността това дълбоко структурно неравновесие да се преодолее в близка перспектива е малко вероятно. Към този проблем се прибавя и нарастващата демотивация за труд, образова-